

İTÜ EVİ
CUMARTESİ SÖYLEŞİLERİ
“ESKİ CUMHURBAŞKANI SÜLEYMAN
DEMİREL İLE SÖYLEŞİ”

Sunan: Kamuran GÜRAKAN

13.02.2010

----&----

KAMURAN GÜRAKAN- Sevgili misafirlerimiz, bugün 9. Cumhurbaşkanımız ve İTÜ'nün onursal başkanı, vakfın ve bir derneğin onursal başkanı Sayın Süleyman Demirel'in sohbet olarak nitelendirdiğimiz bir konuşmasını dinleyeceğiz ve kendisine belirli sınırı geçmemek üzere soru da sorabileceksiniz. Kendilerini konuşmak üzere davet ediyorum, hoş geldiniz Sayın Cumhurbaşkanım.

SÜLEYMAN DEMİREL- Değerli meslektaşlarım, değerli arkadaşlarım, birliğimizin değerli misafirleri; hepimizi sevgiyle, saygıyla selamlıyorum. Başkanımız Sayın Akın Çukurova, beni sağ olsun her zaman davet eder. Aslında benim davete ihtiyacım yoktur. Biraz evvel de, acaba ben kürsüye çağırılacak mıyım, çağırılmayacak mıyım diye düşünürken, kendim çıkıp oturayım, davete ne lüzum var diye düşünüyordum, değerli arkadaşım takdimini yaptı, çok teşekkür ederim.

Sizinle konuşmak benim için büyük bir zevktir, birbirimizin anlamakta sıkıntı çekmeyiz. Vaktin müsaadesi nispetinde bir konu tayin etmedik, adına söyleşi diyelim dedik, ama söyleşseniz de muayyen şeyleri söyleyeceksiniz. Ben söyleşiye başlangıç olmak üzere bazı düşüncelerimi ifade edeceğim. Ondan sonra sizlerin sorularınıza zaman bırakacağım. Saat şimdi 15.30, eğer 40 dakika bana müsaade ederseniz, ben meramımı size anlatayım, daha doğrusu aklımda olan şeylerin bir kısmını söyleyeyim, sonra sorularınıza açığım. Sınır yoktur sorularda, sorabilirsiniz. Zaman bakımından sınır, o benim işim değil, ama istediğiniz her şeyi bana sorabilirsiniz, çünkü benim size söyleyeceğim şeyler, aslında benden duymayı istediğiniz şeyler mi,

değil mi bilmiyorum. Ben kendime göre mademki böyle değerli bir topluluk buldum, bu topluluğa bazı şeyleri söylemeliyim diye düşündüm, onu söyleyeceğim.

2010 yılında dünya ve Türkiye üzerinden bu söyleşiyi düşünmüştüm. Gerçekten, her gün ne oluyor diye, dünyanın her yerindeki insanlar düşünüyor. Bizim ülkemizde de her gün ne oluyor diye, her sabah kalkınca ne oluyor diye düşünüyoruz. Bu ne “*oluyor*”ların bağlandığı yer var. Bugün olup bitenlerin büyük bir kısmı bugüne ait değildir, kökleri dündedir, evvelki gündedir. Yarın olacakların da önemli bir kısmının kökleri bugündedir. Onun için dünü iyi bilmedikçe, bilhassa yakın dünü iyi bilmedikçe, bugün hakkında, yakın gelecek hakkında doğru tahminlerde bulunmak, doğru öngörülerde bulunmak hemen hemen mümkün değildir.

Onun için dünya meselelerini düşünenler, ülke sorunlarını düşünenler, kendi şahsi sorunlarını düşünenler bunları bilmek durumundadır, esasen bunları da birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bugün için dünya sorunlarıyla Türkiye sorunlarını ayırmak mümkün değildir.

1945 sonrasındaki dünyaya baktığımız zaman, bu dünya bir enteresan dünyadır. Kanaatimce 20. Yüzyılın en enteresan yarım yüzyılıdır. Bu yüzyılı çoğumuz beraber yaşadık ve sanıyorum ki, pek çok olup bitenlerine aklımız eriyor, yani hiç olmazsa hatırlıyoruz ve bunların devamını yaşamaya da devam ediyoruz, yani burada başlayan olayları yaşamaya devam ediyoruz.

Bu dünyada insanlar, aslında 20. Yüzyılın ikinci yarısının başında barışın değerini anladılar. Yalnız barışın değerini çok büyük bedel ödeyerek anladılar. 60 milyon insan hayatını kaybetti, medeni dünyayı yapanlar kendi elleriyle yıktılar. Avrupa'yı yıktılar, Japonya'yı yıktılar, daha uygar ne kadar yer varsa, ulaşabildikleri yerleri yıktılar. Sonunda da şu noktaya gelindi ki, artık dünyada savaş olmamalıdır.

Bunun üzerinden 65 sene geçmiştir. 2010 senesinde, aslında bugün insanoğlunun önüne gelmiş olan pek çok şeyde, bu uzunca barış döneminin büyük değeri vardır. Bu müddet içerisinde büyük güçler meydana gelmiştir, büyük güçler soğuk savaşın eşiğine kadar gelmişlerdir, ama bir savaşa tutuşmamışlardır. Görünen odur ki, hiç olmazsa makul bir süre için kimse böyle öngörülerde bulunmuyor. Sorunlarını herkes barışçı yollardan çözmelidir, bir slogandır.

Bütün bunlara rağmen, barışın arkasında güç olmadıkça, barışçı yolları işletmekte de zorluk oluyor, yani insanoğlunun iyi niyetleri gücün ve kudretin değerini

ortadan kaldırmıyor. Güç ve kudret aslında maddi ve manevi zenginliğe dayanıyor. İnsanların, toplumların, milletlerin ve bütün insanlığın araması lazım gelen şey, neticede dönüp dolaşıp maddi ve manevi zenginliğe geliyor.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında imparatorluklar tasfiye olmuş, en son imparatorluk da 1989'da Berlin Duvarının yıkılmasıyla beraber tasfiye olmuş. 2010'a geldiğimiz zaman, aslında büyük devletler manzumesi gene mevcuttur, ama bu daha çok demokrasi, insan hakları ve piyasa ekonomisi üçlüsünün yaygın olduğu sistem, dünyaca kabul edilmiş bir sistem olarak görünüyor.

Bu yıllar insanlığın refahı için önemli gayretler sarf edilmiştir ve ortalama yaş 45 yaşından 65 yaşına çıkmış, 20 sene artmıştır, dünya vasatı bu. Aslında tabii 80 üzerine çıkan yerler de var, ama dünya ortalaması böyle. Görüyoruz ki, 20. Yüzyılda dünya nüfusu yerkürenin taşımakta sıkıntı çekeceği kadar artmıştır. 2010 yılında insanlığın kucağında olan en önemli hadiselerden biri insanlığın kendisidir.

Bakın nasıl olmuş: İsa'dan Önce 100 yılında dünyanın 300 milyon nüfusu var ve Sanayi Devriminin başlangıcı olan 1800'lü yıllara geldiğimiz zaman, bu 700 milyon, yani aşağı yukarı 1 800 senede bu kadar artmış, 300 milyondan 700 milyona. Altını çiziyorum, hiç gözden kaçırılmadan, çok dikkatle göz önünde tutulması lazım gelen bir olay, Sanayi Devriminin başladığı yıllardan itibaren, dünya nüfus artışıyla karşı karşıyadır ve 1900 yılına gelindiği zaman dünya nüfusu 1,5 milyar. 2000 senede dünya nüfusu aşağı yukarı 1 milyar 800 milyon artıyor, ama 20. Yüzyıla geldiğimiz zaman, nüfus 1,5 milyardan 6,5 milyara çıkıyor.

Bugünkü dünyadaki pek çok meselenin içerisinde bu "demografi" denilen nüfus artışının önemli rolü vardır, yani her ülkedeki nüfus artışının önemli rolü var. İnsanlık bunun farkına varmıştır, çünkü yerküre kirlenmiştir, yerkürenin kaynakları yetmeyecek duruma gelmiştir ve yalnız yerküre değil, yerküreden sonra bir de atmosfer kirlenme durumuna girmiş ve iklim şikâyetleri başlamıştır. 1945'te dünyada aşağı yukarı 50 tane devlet varken, 2000'li yıllara geldiğimiz zaman bu devlet sayısı 192'yi bulmuştur. Bulmuştur, ama pek çok da sınır aşan sorunlar meydana gelmiştir. Uyuşturucu, insanlığın büyük bir felaketi haline gelmiştir, bulaşıcı hastalıklar bu şekilde olmuştur, kaçakçılık aynı şekildedir, göç bir ayrı meseledir.

Bütün bunların hepsi insanlığı alakadar eden sorunlardır. Bizi alakadar etmez demeniz mümkün değildir. Bir yerde varsa öbür yeri de alakadar etmektedir.

Bu 192 ülkeden 122'si demokrasi, insan hakları ve piyasa ekonomisini kabullenmişlerdir rejimlerinde.

Bu 50 senenin içerisindeki son 30 sene dünyanın bir altın devridir. Dünyada yüzde 5'e yakın kalkınma olmuştur, ortalama söylüyorum ve artan dünya nüfusunun 2,5 milyar civarında piyasa nüfusu varken, bu Hindistan ve Çin'in eklenmesiyle 5 milyara çıkmıştır, yani 6-6,5 milyar dünya nüfusunun bugün 5 milyarı piyasalardan almaya, piyasalara satmaya yönelmiştir. Bunun sonrası büyük bir sermaye meydana gelmiş, 1,5 trilyon civarında, bu gezer sermaye pek çok ülkenin işine yarar hale gelmiştir.

Tabii yarar hale gelmiştir derken, işine gelen alacak, işine gelmeyen hem alacak, hem sömürülüyoruz diye bağırarak, sömürülecek de eğer dikkat etmiyorsa, yani bu kurtlar sofrasıdır netice itibarıyla. Dünya odur, dünya kurtlar sofrasıdır, kimsenin kimseye merhameti falan da yoktur, olmaz da zaten, herkes kendi aklını, kendi fikrini kullanacaktır. Ben sadece dünyanın imkanlarını söylüyorum, bunlar hiç kimse için, hiçbir yer için hazır, buyurun şeklinde değildir, söke söke alınacaktır, söke söke korunacaktır.

Dünyada erişilmeyen yer kalmamıştır, bunun adına "küreselleşme" diyorlar ve bu küreselleşme sayesinde ticaret küreselleşmiştir. İnsanların bir yerden bir yere gidip gelmesi küreselleşmiştir. Gariptir bu insanoğlunun şeyi, baktığınız zaman dünyaya, insanlar dünyanın yuvarlak olduğunu ne zamandan beri biliyorlar? İnsanlık ne zamandan beri var? On bin senedir insanlık tarihi var. İnsanların dünyanın yuvarlak olduğunu bildikleri tarih 500 sene öncesi, Galileo, Kopernik, o tarihler. Hatta o zamanlar insanlar "Dünya yuvarlaktır" dediği için Galileo'yi yakmaya bile kalkmışlardı, Engizisyon var.

Bu 500 sene içerisinde insanlık neler sığdırmış, şaşılacak bir şey. 500 sene öncesine, 1500'lü yıllara baktığınız zaman, dünyada fakir milletlerle zengin milletler arasındaki fark 4 kat. 2010 yılına geldiği zaman, dünyada fakir milletlerle zengin milletler arasındaki fark 37 kat. 4 kattan 37 kata, yani dünya alabora olmaya, değişmeye devam etmiş. Kimler gelişmiş, kimler ilerlemiş, kimler zengin olmuş, kimler daha iyi hayat şartına kavuşmuş, memleketlerini imar etmiş, bunlara bakıldığı zaman ibretler var alınacak.

Bütün bunlardan sonra, 2010 yılının gündemine geliyorum: Zenginleşmiş bir dünya, aslında son 10 sene, 2000 yılından bu tarafa, ekonomi bakımından dünyada Lale Devri, yani yüzde 5 kalkınma hızıyla pek çok ülke, gelişmekte olan ülkeler diye G20'ler ortaya çıkmış ve 60 trilyon civarındaki Gayri Safi Milli Hâsılanın takriben 50 trilyonunu bu G20'ler meydana getirir hale gelmiş. G8'ler denilen, hepimizin her zaman bildiğimiz bu büyük devletlerin nüfusu daha azalmış.

Böyle bir dünya, yani şöyle bir rakam vereceğim: Yarım yüzyılda dünya Milli Hâsılası 7 defa artmış, nüfus da 4 defa artmış. Yalnız bu 7 defa artan gelirin yüzde 87'si nüfusun yüzde 40'ı tarafından alınıyor ve yüzde 13'ü de nüfusun yüzde 60'ı tarafından alınıyor. Bunun dışında zengin dünya, zengin dünyanın içinde zengin ve fakir dünya, yani 2010 yılındaki önemli hadiselerden biri budur ve bu hadisede bakıyoruz, bir bardak içecek sudan mahrum milyonlar. 700-800 milyon insan bir bardak temiz içecek sudan mahrum. Afrika'da adam başına 10 litre su ya var, ya yok. Amerika'da adam başına 450 litre su var, İngiltere'de 280 litre su var, yani medeniyetin nimetlerinden yararlanma da insanlar arasında fevkalade farklılaşmış.

Zengin dünya daha çok zenginleşmeye çalışırken, fakir dünya, "*Başka bir dünya olmalı, bölüşelim bunları.*" diye bağıyor. Böyle bir 2010 yılıyla karşı karşıyayız. Zengin dünyanın zenginleşelim diye bir araya geldiği yer İsviçre'de Davos'tur, fakir dünyanın başka bir dünya olmalı, mutlaka olmalı diye bağırdığı yer de Brezilya'da bir limandır.

Velhasıl böyle bir dünyayla karşı karşıyayız. Bu dünyada herkes ne yapmalı diye düşündüğünüz vakit, sanıyorum ki, herkes zenginleşmeye bakmalı, zenginleşmenin çarelerini aramalı, ama ben yine 2010 yılının gündemini vermeye devam edeceğim:

Bütün insanlık için gündem nüfustur, 1970'li yıllarda doğurganlık nispeti dünyada vasati olarak 4,70'ken, bugün bu 2,5'a inmiştir. 2,1 olduğu takdirde dünya nüfusunu aynı yerde tutmak mümkün olabilecektir. Bu çok kere kendiliğinden olabilen bir şeydir. Korkulan şey dünya nüfusunun 2050'de 9,5 milyarı bulmasıdır. Bunun 8,5 milyar civarında tutulmasına gayret edilmektedir.

Bütün dünyada, bilhassa uygar ülkelerde, çok nüfus yerine bakılabilecek kadar, eğitim verilebilecek kadar, iyi beslenebilecek kadar, rahat, sağlıklı

yaşayabilecek kadar, sefalete düşmeden yaşayabilecek kadar, uzunca yaşayabilecek kadar bir nüfus, güç ve kudretin kaynağı sayılıyor, iyi eğitilmiş bir nüfus.

Yoksulluk olayı üzerinde biraz daha duracağım: Böylece, fakir-zengin diye tasnif ettiğimiz dünyada, günlük geliri 1 dolar 25 cent'ten aşağı olan nüfus aşağı yukarı 1 milyara yakın. Günlük geliri 2,5 dolardan aşağı olan nüfusun sayısı da 2,5 milyara yakın, yani dünya nüfusunun yüzde 40'ı aşağı yukarı açlık sınırında veyahut da yoksulluk sınırında.

Bütün bunların içerisinde, dünyanın bugünkü gündemi içerisinde duran şey kalkınma: Kalkınma nasıl yapılacak? Enerji olmadan kalkınma yapmak mümkün değildir. Sanayi kurmak için enerjiye yüklendiğiniz zaman, güç meydana getirmek için, enerjinin kaynakları bugün için karbon kaynaklarıdır. Dünya hemen hemen enerjisinin yüzde 80'ini karbon kaynaklarından alır, yani petrol, kömür ve benzeri karbondioksit çıkaran şeylerdir.

Şöyle bir açmazla karşı karşıyadır dünya: Bir taraftan zenginleşme için sanayi yapacaksınız, sanayi yaparken karbondioksit çıkaracaksınız, çıkardığınız karbondioksit havayı ısıtacak, daha doğrusu havanın ter kibini bozacak ve ısınma meydana gelecek. Bu ısınma olayı da nereden çıktı diye hiç kimse demesin, 1850'den beri yapılan rasatlara göre, geçen 150 sene zarfında dünyada ısınma mevcut ve dünyanın 2 derece ısınmasının iklim değişiklikleri meydana getireceğini bilim heyetleri kesinlikle söylüyor. Gerçi bazı ülkeler buna inanmıyor, bundan bir şey çıkmaz deniliyor, ama aşağı yukarı dünyadaki 2 bin 500'e yakın bilim adamı, Birleşmiş Milletlerin himayesi altında bütün bu toplantıları yapıyor, anlaşmalar yapılıyor. En son anlaşma Kopenhag'da yapılmaya çalışıldı, yapılamadı, yani bundan sonra havaya verilecek karbondioksit miktarını her memleket muayyen miktarda salacak, ondan fazla salmayacak.

Böyle bir durumla karşı karşıyadır dünya. Suyun kirlenmesinden ve gıda noksanlığından, barıştan ve terörden şikâyetler, barışın bozulabileceğinden şikâyetler var. Bütün bunlar 21. Yüzyılın gündeminde, 2010 yılının gündeminde bulunan şeyler.

Aslında bu zenginlik meselesine tekrar dönmek istiyorum, çünkü aşağı yukarı her şeyin kökünde o var: Zengin memleketlere baktığımız zaman, bunların yüzde 41'i hür ve demokrat ülkeler, yani nüfusun yüzde 41'ü hür ve demokrat ülkeler. Biraz evvel söyledim, gelirin yüzde 87'sini alıyor. Gelirin yüzde 7'sini alan nüfusun

yüzde 35'i hür olmayan ülkeler, yani dünyadaki gelirin yüzde 7'sini, nüfusu yüzde 35 olan hür olmayan ülkeler alıyor. Nüfusun yüzde 6'sı, nüfusun yüzde 23'ü olan kısmen hür olan ülkeler, yani zengin ülkeyle hür ülke arasındaki rabıtayı ben size söylemek istedim.

Dünyada ortalama gelir 7 bin 958 dolar, Afrika'da 952 dolar, Batı Avrupa'da 37 bin 566 dolar, yani Batı Avrupa, Amerika, Japonya üçlüsünde.

Sanayileşmenin faktörlerine baktığımız zaman, yani zenginliğin iki önemli faktörü sanayileşme, enerji kullanımı dedim. Şunu söylemek istiyorum: Dünya aşağı yukarı günde 84 milyon varil petrol kullanıyor, bu 4,5 milyar ton falan petrol ediyor. Bunun 1 bölü 4'ünü veya 1 bölü 5'ini, yani 1 milyar 100 bin tonunu Birleşik Amerika Devletleri, bir o kadarını Avrupa kullanıyor ve 5'te 1'e yakınına da Çin kullanmaya başlamıştır, yani dünyadaki petrolün takriben yarıya yakınına zengin ülkeler kullanıyor. Adam başına gelir seviyesi 39 bin dolara çıkmış bulunan ülkeler var ya, onlar kullanıyor.

Zenginliğin ikinci faktörünü söylüyorum: Zenginliğin diğer faktörü yüksek eğitim. 132 milyon öğrenci yüksek eğitime gidiyor dünyada. Bu 132 milyonluk eğitimin en yükseği Çin, 17 milyonla 20 milyon arasında, arkasından Birleşik Amerika Devletleri, ama mühim olan mesele Birleşik Amerika Devletleri gibi, İskandinav Devletleri gibi ve bazı kalkınmış Avrupa Devletleri gibi, Japonya gibi yüzde 80'in üzerinde genç nesillerini yüksek öğretimden geçirenler var. Fakat bu yüksek öğretim de iki kademeli, iki yıllık yüksek öğretim var, dört yıllık yüksek öğretim var, ama en çok yüksek öğretimden geçiren ülkeler zengin ülkeler.

Enerji meselesine biraz gireceğim. Biraz iklim meselesine gireceğim, ama enerji ve iklim meselesine girmeden önce biraz Türkiye'nin meselesine gireceğim. Biz neyiz, neredeyiz, nerede bulunuyoruz? Aslında Türkiye Cumhuriyetinin 1923'ten bu yana geçen yıllar zarfında 12 milyon nüfustan 72 milyona çıktığını hep beraber biliyoruz ve adam başına 55 dolar gelir seviyesinden de 7 bin dolar, 8 bin dolar Gayri Safi Milli Hâsılaya da çıktığını biliyoruz. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu günden bu yana, ortalama yüzde 4,5 büyümeyi sağlayabilmiş. 10 defa tarımda büyüme olmuş, 50 defa hizmetlerde ve 170 defa endüstride büyüme olmuş. Bunu hiç kimse küçük görmesin, bu çok değerli bir rakam, çünkü yüzde 4,5-5 büyümeyi 80 küsur senede yapan çok fazla ülke yok. Neye rağmen? Başka sıkıntılarına rağmen. Neye rağmen, bulunduğu coğrafyaya rağmen ve transformasyon olmuş. Başlangıçta ekonomisinin

yüzde 45'i tarım, yüzde 10'u sanayiyken, yüzde 45'i hizmetlerken, 2000'li yıllarda tarımın hissesi yüzde 10'lara düşmüş, sanayinin hissesi yüzde 35'lere çıkmış, hizmetlerin hissesi de yüzde 60'lara çıkmış, yani bir tarım memleketi olmaktan, bir sanayi memleketi olmayı beşe değiştirmiş ama tamamlamamış henüz.

Bakıyorsunuz enerji üretimine, tabii enerji üretiminde falan birçok mesafe aldığımız doğrudur, ama hâlâ dünya ortalamalarının gerisinde olduğumuz da doğrudur. Ben şunu söyleyeyim, benimle beraber 1950'li yıllarda hizmete giren, orada benim meslektaşlarım var, hep beraber biliyoruz ki, 1950'de Türkiye'nin elektrik üretimi adam başına 38 kwh'ti. 1 milyar kwh'ten az elektriği vardı ve bu bugün aşağı yukarı 3 000 kwh adam başına çıkmıştır, nüfusun 72 milyona çıkmış olmasına rağmen ve 2009 yılında üretilmiş bulunan enerji geçen seneye nazaran daha az olmasına rağmen gene 190-200 milyar kwh civarına gelmiştir.

Yalnız biz tabii bunlara baktığımız zaman çok beğenmiyoruz, çünkü bu enerji üretimini biz daha çok dışa bağlı kaynaklarla yapabildik, yani 2009'daki enerji ihtiyacımızın yüzde 80'i dış kaynaklıdır. Elektriğimizin yüzde 48'i gazdan, yüzde 20'si kendi linyitlerimizden, yüzde 10'u ithal kömüründen, yüzde 7-8'i petrolden. Topladığınız zaman yüzde 80'e yakını ithalden oluyor, ama biz de biliyoruz ki, enerji öyle bir şeydir ki, yokluğunun bedeli yoktur, yani eğer yoksa bu çok büyük bir bedeldir. Onun içindir ki Türkiye, sanayisini kurabilmek için 134 ülkeye sanayi malı satabilecek bir Türkiye olabilmek için, bulabildiği kaynaklara yüklenmiştir. Şimdiki dünya yavaş yavaş başka bir dünyaya gidiyor. Nasıl bir dünyaya gidiyor? Bu dünyada istediğiniz gibi karbondioksit çıkaramayacaksınız, çünkü dünya isyan ediyor, size *"Yeter,"* diyor, *"bundan fazlasını alamazsınız benden, bundan fazlasını da veremezsiniz, yani verdiğiniz şeyi size iade ederim, yaşayamaz hale gelirsiniz."* diyor. O zaman eninde sonunda, bu Kopenhag toplantısında varılmamış bulunan neticelere yine önümüzdeki Haziran'da veya önümüzdeki senenin sonunda insanlık varacaktır.

İklim meselesi dünyanın en önemli meselesidir ve küreselleşme denilen olay kaçınılmaz bir olaydır, yani dünya ticaretinin rekabete dayanan bir ticaret olması ve rekabete dayanan bir ticaret olabilmesi için her ülkenin rekabete dayanan üretim yapabilmesi, rekabete dayanan üretim yapılabilmesinin ise mutlaka bilime, teknolojiye ve deneyime dayanmış olması, onların da beraberinde eğitimle birlikte araştırma ve geliştirmeye dayanmış olması kaçınılmazdır. 2010 aslında yeni bir dünyanın

kapısıdır, bu kapı açılalı epey olmuştur, ama şimdi bütün açıklığıyla görülüyor. Bu bir enformasyon dünyasıdır, bir bilim dünyasıdır, bir küresel dünyadır, bir rekabet dünyasıdır, bir temiz dünya olması lazımdır, yani karbon devri yavaş yavaş sona erecek, nasıl olsa sona erecek, ama daha karbon devrinin 40 sene, 50 sene gibi petrolde, 60 sene gibi gazda, kömürde 200 sene müddeti var, ama bütün bunları kullanırken insanlar kendi kendilerini zehirlemeyecek şekilde kullanacaklardır.

Türkiye bu dünyanın içerisinde kalkınmasını daha çok artırarak yapmak durumundadır, Türkiye'nin en önemli ihtiyacı, büyümek, zenginlemek ve artan nüfusuna istihdam imkanı sağlayabilmektir, yani refaha ve istihdama yönelmiş bir ekonomiyi yürütmek mecburiyetindedir Türkiye. Bunun için de istikrarı muhafaza edecektir.

Burada üç-beş cümle de, dünya gündeminde en başta bulunan bir meseleyi anlatmak istiyorum kısaca, o şudur: Dünya bir krizden geçti, kriz dünyayı korkutan bir krizdi, ekonomik kriz. Küreselleşen dünyada ekonomik kriz, küreselleşme de ekonomik kriz, aslında birbirinden alışveriş eden dünyada kaçınılmaz. Bunun en güçlüsü 1929'da oldu. 1929'da piyasa ekonomisine dahil olan memleketler, bilhassa Birleşik Amerika Devletleri bunu çekti, o zaman dediler ki, piyasa ekonomisi kendi kendini tasfiye eder, dokunmadılar. Piyasa ekonomisi kendi kendini tasfiye etmedi ve neticede 4 sene sonra müdahale etmek mecburiyetinde kaldılar.

Bu defaki krizi bir depresyon haline gelmeden önce önlemenin yollarını aradılar. 4,5-5 trilyon para piyasalara sürdüler, piyasaları yüksek likiditeyle tuttular ve dediler ki, biz piyasa ekonomisinin sıkıntısını onun prensiplerini ihlal etmek suretiyle önliyoruz. Önlenmiş gibi görünüyor, ama gene de diyorlar ki, çok fazla güvenmeyin, yani bu "v", "v"den çıkar "w" haline gelir, yani ikinci bir "v" daha yapar, çok fazla güvenmeyin, nihayetinde söyledikleri şey odur.

Bize bu kriz ne yapmıştır diye sorarsanız, 2000'li yıllardan başlayarak Türkiye de gayet tabii dünyanın şartlarından yararlandı. 2000 yılından 2009 yılına kadar Türkiye'deki ortalama büyüme yüzde 4,5 civarındadır, yani bu aşağı yukarı 50 senelik, 1950-2000 ortalaması civarındadır. 1950-2000 yılları arasında yüzde 4,5'ü aşan yıllar vardır, 6-6,5 olan yıllar vardır, ama ortalaması budur. 2000-2010 arası da gene 4,5 civarındadır. Bu kriz bize hiç dokunmadı desek, bizim 2009'da ekonomik sıkıntımızın olmaması lazımdı. Yani 2009'da bizim ekonomimiz yüzde 6 küçülmüştür.

Esasen krizin çıktığı memleket Amerika'dır, Amerika'da bile ekonomi yüzde 2-2,5 civarında küçüldü. Ekonomisi en çok küçülen ülkelerden biriyiz.

Ben kendimizi kötülemeye çalışmıyorum, ben sadece gerçeği söylemeye çalışıyorum. Benim aradığım şey ortalama yüzde 7 kalkınmadır. 3,5 milyon işsiz olan bir Türkiye'de yüzde 7 kalkınmayı sağlayamadığımız takdirde ve nüfus artışı aşağı yukarı 1,4'e inmiştir, buna rağmen önümüzdeki yıllarda, daha uzunca süre, işsizlikten şikayet etmeyle karşı karşıya kalırız ve gerçekten yatırımlarımıza ayıracak kafi miktarda para da bulamayız. Her zaman borç istediğimiz neticeyi vermez. Nitekim Cumhuriyetin başından 2000 yılına kadar borçlandığımızın bir katını borçlanmışız geçen 10 sene zarfında. Ben bunlardan korkmuyorum, bunları aşarız, ama bunların korkulması lazım gelen şeyler olduğu için bunları söylüyorum.

2009, 2010, 2011, 2012 yıllarında Türk ekonomisi yeniden kendine gelecek ve 2007'yi 2012'de yakalayacak. Öyleyse önümüzdeki 4-5 senede biraz geride kalmış olacağız netice itibarıyla, bu da bizim krizden yararlanmadığımız manasına gelmez. Ben de zaten biz krizde zarar görmedik diyenlerin yanlısını çıkarmaya çalışıyor değilim. Eğer bir ülkede yüzde 6,5 ekonomi azalmışsa, krizden zarar görmedik diyemezsiniz. Yeniden 1 milyon işsiz meydana gelmişse, 3,5 milyon işsiz zaten varsa ve 15-25 yaş arasındaki genç nüfus işsiz sayısı yüzde 20'ye çıkmışsa bunlar iyi şeyler değildir diyorum. Öyleyse iyi şeyler için uğraşalım ülkemizde, iyi şeyler için uğraşmamız dünyanın gidişatını bellemenize bağlı. Evet, dünyanın gidişatı mutlaka daha iyi eğitim, daha iyi yönetim, daha iyi kalkınma ve daha iyi her şey. Hepinizi sevgiyle, saygıyla selamlıyorum.

SEMİH ÖZGÜN- Sayın Cumhurbaşkanım, ben 1954 mezunuyum. Süleyman Bey beni çok yakından tanır, ben genel olarak konuşmasından anladığım kadarıyla, hem teğetin, hem üç çocuğun ülkemiz için yararlı olmadığını anlıyorum. Yalnız sizin de dokunduğunuz gibi, bugünün şartlarının kökünün geçmişte olduğu doğrudur ve maalesef geriye dönmek de mümkün olmadığına göre, bugünleri yaşamak zorundayız. Siz bana "Ne yapıyorsunuz?" diye sorduğunuzda, "Halk Partisinin yuvasını yapıyorum." dediğimde, siz bir hayli güldükten sonra, "Bizim yuvamızı niye yapmadınız?" demiştiniz. O dönemlerde rahmetli Ecevit binanın çok uğurlu geldiğini, iktidar olduğunu söylediğinde, ben kendisine gerginlik politikasının, zıtlaşmanın hiç iyi olmadığını, bunun ülkemize çok büyük zararlar getireceğini söyledim.

Bunu söylememin sebebi, Tokat'ta ve Niksar'da salça fabrikaları kurarken, domates ekimini anlatmak için gittiğim köylerde, bir kahvede konuştuğuktan sonra, *"Haydi şimdi öbür kahveye gidelim."* deyince, niye onlar buraya gelmedi? *"Efendim, burası Halk Partisini kahvesi, öbür taraf AP'nin kahvesi."* demelerini bizzat yaşamıştım. Ondan olumlu bir cevap almadığım için, sizin olumlu yaşayacağınızı bilmeme rağmen o zamanlar size söyleyemedim ve bu gerginlik ve zıtlık ne yazık ki ülkemizde gerginliği genel olarak artırdı, hoca-cemaat meselesi gibi. Öyle sanıyorum ki, hem ihtilallere, hem de bugünün geldiğimiz, mecbur kaldığımız döneme bir kaynak olduğunu bir neden olduğunu düşünüyorum. Sizin bu konudaki düşüncelerinizi de öğrenmek isterim. Teşekkür ederim, saygılarımla.

SÜLEYMAN DEMİREL- Çok partili siyaset zor, aslında çok partili siyasette insanların birbirini anlaması da zor. Şunu ifade edelim: Biz tabii çok partili siyaseti 60 senedir yapıyoruz, çok iyi yaptığımızı da söyleyemeyiz, ama yaptık, yani bir yerden başlamamız lazımdı, başladık. Kaza bela olmasa daha iyiydi, ama siyasi manada söylüyorum, kazasını belasını karşılamamız, göğüslememiz lazımdı ve biz de başkaları gibi bu işi daha düzgün yürütür hale gelmeliydik.

Aslında dünyanın hiçbir yerinde bu çok partili siyaseti çok kısa zamanda, çok düzgün yapar hale gelen ülke yok. İnsanlar birbirleriyle didişiyorlar, şu oluyor, bu oluyor, darbeler oluyor, ihtilaller oluyor, müdahaleler oluyor. İngiltere'ye bir bakın, aşağı yukarı 700 senedir yapıyor bu işi. Fransa'ya bakın ne kadar zamandır yapıyor, daha Fransa 1950'de kaçınıcı defa çöktü, 4. Cumhuriyet, 5. Cumhuriyet filan.

Bu şöyle oluyor: Birisi diyebilir ki, canım niye uğraşıp duruyoruz, birisi gelsin idare etsin. Bu da iyi değil. *"Hadi siz idare edin."* halka. Benjamin Franklin Amerika Anayasasının yazarı, el yazısıyla yazmış, Philadelphia'da bir kadın yaklaşmış demiş ki, *"Benjamin, bir anayasa yaptılar, ne olacak bu, neye yarayacak?"* Benjamin Franklin kadına demiş ki, *"Biz size Cumhuriyet kuruverdik, bakalım siz ne yapacaksınız?"*

Burada iş halka geliyor. Halkı suçlamak yanlış, halkın dalkavuğu olmak da yanlış, ikisi de yanlış, hakkını vermek lazım, yani bu demokrasi denilen olayı halk da öğreniyor, yönetenler de öğreniyor, yönetilenler de öğreniyor, siyasetçiler de öğreniyor, öğrenerek gidiliyor. Biz tabii bir şey öğreneni sevmiyoruz, onu ortadan kaldırıp, yeni aktörler ortaya sürmeyi tercih ediyoruz. Osmanlı'da bunun adı *"kahtı rical"*dir, yani ekini daha gökken biçmek, taneye oturmamış ki daha. Tam

vereceği zaman adamın alıyorsun şeyini, ama bu öyle. Şöyle mi yapılsa, böyle mi yapılsa dan ziyade, ne yapıldığı, ne olduğuna bakın.

Evet, Türkiye’de büyük istikrarsızlıklar oldu, fevkalade acı olaylarla karşı karşıya kaldık, ama Türkiye bütün bunların içerisinde bir sağduyuyla, bir sabırla çıktı, bugüne kadar geldi. Sağduyu ve sabır, halk kitleleri birbiriyle kapışmadı, halk devlet kurumlarıyla kapışmadı. Burada o beğenilmeyen Türk siyasetçisinin büyük rolü vardır, yani halk sağduyu sahibidir, ama çok kere dolduruşa gelebilir. Onun için diyorlar, yani devleti sokaktan idare etmeye kalkarsanız batarsınız ve batırırsınız. Devleti sokakla beraber idare etmeye kalkarsanız, daha doğrusu sokağı da beraber idare etmeye kalkarsanız, sokak da yönlendirilmelidir. O zaman halkı doğru yola götürürsünüz. Bunlar tecrübe işi, zaman işi, hem halkın olgunlaşması işi.

Yalnız bu demokrasi denilen olay, sadece halktan ibaret değil. Burada kurumlar çok önemli, bir de burada entelektüel çok önemli. Entelektüel dünyanın her tarafında çok trajik, çok kırgın, çabuk darılıyor, çabuk güceniyor. Entelektüel kendisine verilmesi lazım gelen birtakım haklar görüyor, yani bu adam dururken bunu mu yapıyorsunuz gibi. Kardeşim sen de çık orta yere, sen de çık. Onun zorluğu var tabii, o zorluğu göze almak meselesi. Söylüyorum sadece bizde değil.

Şuraya geleceğim Sevgili Semih: Türkiye’deki büyük hadiselerin sebebi bir tane değildir, bir akil adamın bir şeyi söylemesiyle ortadan da kalkmaz. Çok kere ipekböceği gibi hadise kozasını sarıyor, böcek de içinde kalıyor. Benim dediğimden ne anladınız dersem, benim dediğimden şunun anlaşılması lazım: Bu zor bir iştir, bundan bıkmayalım, yılmayalım. Güzel bir iştir, insanların başının göğe degecek kadar dik olduğu iş budur, ama öyle değil, biz bugün korkudan dışarı çıkamıyoruz, iki kişi konuşamıyoruz, telefonumuz dinleniyor, telefonlar gidiyor mahkemelere, zabıt oluyor, bilmem ne oluyor, iki laf ettiyse alıp götürüyorlar. Böyle korkularımız var diyorsanız, bunlar ülkenin ayıbı değil. Bunlar devrin ayıbı, bunlara takılıp da ülkeye, demokrasiye falan fatura çıkarmamak lazım. Bu devrin ayıplarını silmek de yine benim vatandaşımın elinde, işte oraya geliyor mesele. *“Kardeşim niye sesini çıkarmıyorsun?” “Korkuyorum.” “Korkuyorsan, sen de müstahaksın.”* denilebilir mi?

Sonra korkmayın denildiği zaman, kırın dökün diyen falan yok, hiçbir şey yapamıyorsanız kaşınızı çatın yahu, ama biz bu demokrasi işini yapacağız. Ben bu işin 40 senesinde bulundum, pişman da değilim ve hepiniz gibi mühendislik tahsil ettim, o mesleği de çok sevdim, bu yaptığım iş de onun icrasına çok yardımcı oldu,

yani çok işe yaradı, ama düşünüyorum da 40 sene önce acaba nemize lazım desek, yoksa ne hakkınız mı var desek? Kendimize göre haksızlıklar görmüştük, acaba bunlara ne hakkınız mı var diyelim, nemize lazım deyip, geçip gidelim mi? İyi ki nemize lazım dememişiz diye düşünüyorum. Neye rağmen, vatandaş geliyor şikayet ediyor, *“Bana şunu yaptılar, bana bunu yaptılar.” “Otur kardeşim şuraya, sen ne kaybettin?” “Şunu kaybettim, bunu kaybettim.” “Benim elimde hükümet vardı, onu gelip aldılar, seninkinden daha önemli değil mi bu?”*

Ben bunu sokakta bulmamıştım, topuğumdan terleyerek, ülkeyi bir baştan bir başa koşup, vatandaşımı ikna edinceye kadar, bana destek ol diye dünyanın terini dökmüştüm, bedava değildi bu iş, ama bak ne diyorum, kimseyi kötülemiyorum, iyi yaptılar da demiyorum. Bu yanlış oldu, ama bundan sonrası iyi olur, bundan vazgeçmeyelim diyorum. Aman, ülkenin kurumlarına düşman olmayın diyorum. Kurumlar bizim gibi bir ülkede, 624 sene devleti idare eden kurumlar ve devleti idare eden hanedandır.

Türkiye’yi çok iyi anlamak lazım, Türkiye’nin yaptığı iş az falan değil. Cumhuriyet’i çok iyi anlamak lazım, Büyük Atatürk’ü çok iyi anlamak lazım.

Hiç kimse alınmasın üzerine benim söyleyeceğim laftan, ben 40 sene bu görevi yaparken, her kademesinde buldum bu görevin, hiçbir yere de tayinle gelmedim. Millet getirdi beni ve talep ettim öyle getirdi, ama sanıyorum ki, Büyük Atatürk’ün yaptığını kimse yapamaz.

Bana göre bu işin çivisidir. Bu çivi yerinde durmalıdır. Ben diyorum ki, geleceğe olan ümidimizi hiç yitirmeyelim. Hiç üzülme, bak yarın sabah yine güneş doğacak, sana temin edebilirim. Evet, başka soru, buyurun lütfen.

NEŞET YILMAZTÜRK (Elektrik Yüksek Mühendisi)- Sevgili Hocam, dersimiz enerjydi, siz GAP’ın büyük insanısınız. 7 küpeli gelinin düğünü ne zaman? Saygılarla.

SÜLEYMAN DEMİREL- Çok güzel bir soru. Bu büyük ülkede, büyük medeniyetler gelmiş geçmiş. 700 yerde antik eser var, daha çok da vardır da, bilineni 700 yer. Buralara bekçi bile koyamıyoruz diye dün akşam şikayet ediyorlardı bir oturumda. Bu bir medeniyetler beşiğidir. Buraya Roma ne koymuştur? Roma çok şey koymuştur, yollar koymuştur, köprüler koymuştur, tiyatrolar koymuştur, şehirler koymuştur. Bizans ne koymuştur? O da çok şeyler koymuştur. Osmanlı ne

koymuştur? Selçuk ne koymuştur? Selçuklu 300 sene olmasına rağmen kervansaraylar, hanlar, hamamlar, camiler, muhteşem şeyler koymuştur. Bunların büyük bir kısmı hâlâ kullanılır.

Bize Cumhuriyet olarak, daha tabii 100 sene uzun bir zaman değil, ama az bir zaman da değil, *“100 senede siz bu topraklara ne koydunuz?”* diye sorduklarında, benim nesillerim, ben Cumhuriyetin ikinci nesliyim, buna müspet cevap verebilmeli, şunu koyduk diye. Biz de çok şey koyduk, ama bunların yıldızları var. Bu yıldızlardan biri GAP Projesidir, yani Türkiye Cumhuriyetinin gururu ve bu topraklara Türk milletinin minnet ve şükranının nişanesidir. Dicle, Fırat'ın 56 milyar metre küp suyunu alacaksınız, bundan şu ışığı çıkaracaksınız, sonra tarlaları sulayacaksınız, o yoksul insanları yoksulluktan kurtaracaksınız, onların ürettiği mallarla Türkiye'de ve dünyanın başka yerlerinde başka insanlar beslenecek, giyinecek, çöle dönmüş vatan parçası, *“Eskiden burası Mezopotamya'ydı.”* diye çavdar tarlalarına bakıp, gözünüzün alabildiği kadar bir tek yeşil görmediğiniz yerler yeşil denizi olacak, işte bu olay.

Türkiye Cumhuriyeti bence böyle bir projeyi yaptırmakla, sonra da peyderpey inşa etmekle âlicenap bir görev yapmıştır, gelmiş geçmiş hükümetlerin hepsine minnettarım. Biz tabii projenin yapılmasında, projenin sürüklenmesinde, gerek devlette memur olarak çalıştığımız zaman içerisinde, gerek daha sonraki zamanlarda elimize geçen fırsatları iyi kullandık. Aslında geçen 10 sene desem yanlış anlaşılır, geçen seneler zarfında diyelim, bir miktar sulamada gecikmemiz oldu. Burada 17 milyon dönüm arazi var sulanacak. Türkiye'nin bütün sulanacak arazisi 85 milyon dönüm, Türkiye'nin ekili arazisi 260 milyon dönüm, ama hepsinin sulanacak suyu yok. 85 milyon dönümü sulayacak kadar su var. Belki modern metotlara falan gideceğiz ya, bu damlama, vesaire falan gibi, daha da artabilir bu, ama kabataslak yapılan hesaplar böyle. Bunun da 17 milyon dönümü burası, yani Urfa Tüneli 328 m³/sn debisi var, yani iki tünel, her tünel 164 m³/sn, bir nehir kadar, Sakarya Nehri kadar, Kızılırmak Nehri kadar. 26 km, bence bir mühendislik harikasıdır.

Bu bir Mısır'daki Ehram değildir, harikadır, çünkü içinden su geçiyor. Bu suyu Mardin Ovası'na, bu suyu Silopi'ye ulaştırmak lazım. Ulaştığı yerde görüyorsunuz ne oluyor. Ulaştığı yerde evvela yeşil oluyor, arkasından insanların üstü başı düzeliyor, arkasından damlar gidiyor, yerine doğru dürüst, modern evler gelmeye başlıyor, arkasından evlerin içerisine traktörler gelmeye başlıyor. Mektepler düzeliyor, insanların her şeyi düzeliyor. Bu bir medeniyet kavgasıdır ve ben de her

vesileyle söylüyorum, bugün Türkiye'yi yönetenler, yarın yönetecekler, ben Cumhurbaşkanlığını bırakmadan önce, bir Milli Güvenlik Kurulu kararı alarak, bütün hükümetleri bağlayan 10 senelik bir kararname bıraktım, maalesef o kararname icra edilemedi, yani tabii hükümetlerin başka işleri de vardır.

Şimdi diyorum ki, önümüzdeki 10 sene içerisinde bunu kim icra ederse alnından öperim, ama isteyelim canım, önümüzdeki 10 sene içerisinde bunu icra etsinler, yani millet olarak isteyelim. Evet, başka soru lütfen.

ALTUĞ ÖMÜR UÇAR- Makine mühendisiyim ve şu anda savaş bölgelerinde iş yapan işadımı bir evladınızım. Sormak istediğim iki soru olacak, biri Türk dış politikası, biri Türk defans politikasıyla alakalı.

Ben gördüm ki, esas para hep savaş bölgelerinde dönüyor, paranın haddi hesabı yok ve Türkiye Cumhuriyeti olarak, Türk insanları olarak geçmişimizden beri savaşçı bir toplum olmuştuk, herkes bizi böyle tanıyor. Fakat son 90 senedir kendimizi bile savunmaktan aciz politikalar sergiliyoruz bazen. Savaşmaktan korkar bir toplum haline mi geldik, yoksa başka bir şeyler mi var bunun altında, birinci sorum budur.

İkinci sorum da, biliyorsunuz İsviçre'de Türk Dışişleri Bakanı, bundan birkaç ay evvel Ermenistan'la bir protokol imzalamak üzere yaklaşık olarak 4 saat beklemişti. Siz hükümetin başındaki kişi olmuş olsaydınız, Dışişleri Bakanımızı 4 saat boyunca bekletir miydiniz veya bunun altında bir başka menfaat mi vardır? Arz ettim efendim.

SÜLEYMAN DEMİREL- Savaşmaktan korkar hale geldik demek yanlış. Korkar hale gelmediğimizi ispat için ne yapalım, yani ara sıra savaşalım. Bu mümkün değil.

Bugünkü dünyada güç kullanarak sorun çözmek hemen hemen imkânsız hale gelmiştir. Kim güçlüyse ondan güçlüsü var. Bir de güç kullanarak başladığınız işin hiçbirini bitmiş değil, İngiliz İmparatorluğunun Süveyş Kanalı'nda başlayan macerası dâhil. 1945 sonrası dünyayı onun için izah ettim, dünya daha bütünleşecek, insanlar daha dünyalı olacak.

Bu milli duyguları, milliyetçiliği kaybetme olayı değil, o kaybolmaz. Onu hiç kimse kaybetmez, kaybolmaz, ama bu medeni bir icap, yani insanların yanındaki insanla iyi münasebette olması, yanındaki insanın onun yanındakiyle, yanındaki

milletle, yanındaki devletle münasebette olması, insanlar hep aynı insan netice itibarıyla.

Savaş dediğiniz hadise Büyük Atatürk'ün söylediği çok güzel bir söz vardır, diyor ki: *“Hayati bir zaruret olmadıkça savaş cinayettir.”* Hayati zaruret varsa, savaş yapamıyorsanız, o zaman da hayat hakkınız yoktur. Yalnız bunu her aklınıza geldiği zaman yapmamak lazım, her aklınıza geldiği zaman buna karar vermemek lazım. Bu şuna benzer: Belinde tabanca taşıyan adamın, o tabancayı taşıdığı için, çok sıkışmadığı zaman da başına iş gelebilir, taşımazsa belki bir iş gelmez, yani öyle güçle, kuvvetle halledilecek meseleler devri kapanmış görünüyor.

Güçlü kuvvetli olursanız, onun sağladığı prestijle meselenizi halledersiniz, ama *“Canım şimdi gücün kuvvetin değeri kalmadı.”* dediğiniz yerde bu defa başkaları yanlış hesap yapıp sizinle oynarlar. Savaş zaten çok kere sizin yanlış hesap yaptığınızdan dolayı olmuyor, başkaları da yanlış hesap yapabiliyor ve sizin başınızı belaya sokuyor. Bugün Türkiye’de 85 senelik Cumhuriyetin bu kadar eseri varsa, pırıl pırıl şehirleri, biliyor musunuz Türkiye kaç milyon ev yapmış? 18 milyon ev var Türkiye’de, 1960’ın başında Türkiye’de 4 milyon ev var, kerpiç evler dahil. 14 milyon ev yapmış 1960’tan bu yana. Buna ne çimento, ne demir, ne dayanır, yapmış 14 milyon evi. Türkiye’nin en ufak kasabasına gidin modernliği görürsünüz ve hâlâ kerpiç ev, hâlâ toprağın altında evler var. Var, ama bu kocaman Türkiye netice itibarıyla.

Bugünkü gördüğünüz imar ve inşaat, bugünkü geldiğimiz iyi kötü şu 10 bin dolar seviye az bir seviye değil. Keşke bunu daha yaygın hale getirebilsek, alt gelir gruplarımızı kaldırabilsek, işsizimizi kaldırabilsek. Hâlâ toprakta nüfusumuz yüzde 29.

Amerika yüzde 3 çiftçiyle hem kendini besliyor, hem dünyayı besliyor, Avrupa vasatısı yüzde 10, o seviyelere inebilsek. Yapılacak işler bunlar bence. Savaşmayalım, ama yani bize kimse yan bakmasın, güçlü kuvvetli olalım. Bu formül iyi mi?

ALTUĞ ÖMÜR UÇAR- Ben defans hakkımızdan bahsetmiştim efendim, yani birisi bana vuruyorsa ben acaba ona vurmamalı mıyım, direnmeli miyim, yoksa yerimde mi durmalıyım?

SÜLEYMAN DEMİREL- Yerine göre, yani Hz. İsa değilsiniz tabii. Sana vurana mutlaka vurmak şart değil canım. Özür dilerse vazgeçersin vurmaktan.

İkinci sorun, 4 saat bekleme hikâyesi, onun detayını bilmiyorum, yalnız hassasiyetine teşekkür ederim, yani devletimizin bir yüksek memurunun yahut yüksek görevlisinin böyle bir muameleye maruz kalmasından dolayı alınganlığa düşmüş olman beni memnun eder. Bu milli hislerinizin gücüdür, tebrik ederim, ama bir yorumda bulunamam, çünkü meseleyi bilmiyorum. Evet, başka soru lütfen.

CELAL KURTULUŞ- 1958 mezunuyum, Sayın Cumhurbaşkanım, sualim izah buyurduğunuz hususlar içerisinde direkt olarak mevcut değildir, ama ülkemizin problemi olduğu için, endirekt olarak mevcuttur görüşümdedir.

Geçen bir gazetenin köşe yazısında bir silahlı örgüte üye olmaktan ve hükümeti devirmeye teşebbüs etmekten dolayı tevkif edilmiş bulunan bir bilim adamımız ki, bu olay paradoksal bir olaydır, bir bilim adamıyla bir hükümeti devirme olayı, soruyorlar, *“Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine gitmeyi düşünüyor musunuz?”* *“Hayır, ben memleketimi başka ülkelere şikâyet etmem, memleketimde hâkimler vardır.”* diyor. Sayın Cumhurbaşkanım, ben ülkemizin bir yargı çıkmazı, bir adli çıkmaz içerisinde bulunduğu görüşümdedir. Bu hususta görüşlerinizi almak isterim, saygılar sunuyorum.

SÜLEYMAN DEMİREL- Bir ülkenin, daha doğrusu bir toplumun en önemli meselesi adaletin tarafsız, çabuk, dürüst ve doğru tevziidir. Bir toplum, rejimin şekli ne olursa olsun iki şey ister başlangıçta: Can ve mal güvenliği ve adalet. Osmanlı Devleti 650 senelik idaresinde bu iki hususu Müslüman olmayan toplumlara dahi sağladığı için ayakta durabilmiştir. Birincisine emniyet asayiş deriz genellikle, huzur, sükûn deriz. İkincisine adalet deriz.

Türkiye’de adalet meselesi tartışılırken, Türkiye’nin hâkimlerini, savcılarını, avukatlarını, yani adaleti tevzii eden müessesedeki değerli kişileri ayırmak lazım, adalet müessesesinin işleyişinde birtakım sıkıntılar varsa, bu sıkıntıların nereden geldiğine iyi bakmak lazım. Bundan bir süre önce Danıştay başkanı, daha sonra da Yargıtay başkanı, daha önceki yıllarda yıldönümü açılışlarından birinde, Türkiye’de bir davanın 6 senede bitmiş olmasından, açık açık kendisi şikâyet etti.

Bugünkü Avrupa mevzuatına göre, iki seneyi aşan davalarda eğer iki senede dava bir neticeye bağlanmıyorsa, orada yargının dağıtılmadığı kanaatindedir, yani iki sene içinde yargı ne söyleyecekse söylemelidir. Bizim yargımızdaki bu gecikmelerden yargı müessesemiz kendisi şikâyet ediyor. Bir yargı reformu her gün

konusuluyor ve mutlaka yapılması lazımdır yargı reformunun, yani biz bugünkü halimizde Yargıtay Başkanının kendisinin şikâyetçi olduğu, hâkimler savcılar kurulu başkanının şikâyetçi olduğu, pek çok kişinin şikâyetçi olduğu bir düzende, adaletin iyi tevzii edildiği, halkımıza merak etmeyin, adil bir ülkedeyiz diyebilmemiz pek kolay değil. Bunu diyen de pek fazla kimse yok. Yalnız şunu gene ifade edeyim: Fevkalade iyi yetişmiş hâkimler, fevkalade vicdanlı hâkimler, savcılar, fevkalade ehliyetli avukatlarımız vardır, adalet hizmetini yapacak kadro yetişmiştir.

Türkiye'nin şimdi bir numaralı meselesi yönetimdir, Türkiye'nin daha iyi yönetilmesi lazım, yani mülki idarenin daha iyi işlemesi lazım diyorum. Hemen bununla beraber gelen adli idarenin iyi işlemesi lazım, yani yargının iyi işlemesi lazım ve adaletin **"İşte böyle olur"** biçiminde dağıtılması lazım.

Ben Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine gitmem, memleketimi şikâyet etmem diyen arkadaşımızın tabii ki düşüncesine saygı duyarım, yani o şekilde düşünen çok. Bakalım bu gibi hadiseler nereye varacak. O şekilde düşünmeyenler de var, ama düşünen çok onu söyleyeyim. Teşekkür ederim.

ÇETİN GÜL- Sayın Cumhurbaşkanım, İstanbul Teknik Üniversitesi 1990 mezunu, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü mühendislerindim.

Gerek konuşmalarınızda, gerekse yazılarınızda, Türk Silahlı Kuvvetleri, ordu ve devlet ilişkisini *"Halaskar Zabitân"* örneğinden de başlayarak, günümüze kadar çeşitli konuşmalarınızda aktaran devlet büyüğümüzünüz. Ülkemizin yaşadığı 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1970, 12 Eylül 1980'de de hem yüksek bürokrat olarak, hem Başbakan olarak görev yaptınız, 28 Şubat'ta da Cumhurbaşkanımızdınız, yani şu anda ülkemizin ve Cumhuriyetimizin bu tecrübeye en tanık olan devlet büyüğü, yaşayan değerli bir büyüğümüzünüz.

Bu bilgiler ve deneyimleriniz ışığında, ülkemizde son dönem yaşanan ki, 1984'ten beri terör gerçeği de dikkate alınmak şartıyla, Türk Silahlı Kuvvetleri, siyasal iktidar ve halkımız arasında yaşanan bu tarihsel süreci nasıl değerlendiriyorsunuz? Kendiniz de askeri darbelerle karşı cesaretle ve özveriyle ki, 12 Eylül'den sonra göstermiş olduğunuz siyasi mücadele ülkemizin tarihinde mutlaka saygıyla anılacaktır, bu devlet tecrübeleriniz doğrultusunda malum davayla da şekillenen bu süreci, bir devlet büyüğümüz olarak nasıl değerlendiriyorsunuz. Zatı şahanelerinizin takdirine sunarak, saygılarımın kabulünü arz ediyorum.

SÜLEYMAN DEMİREL- Teşekkür ederim. Sanıyorum ki, değerli meslektaşım, günün en önemli sorusu, yani güncel soru olarak söylüyorum, güncel bir sorudur. Türkiye’de bu olup biten, akşam olunca yine televizyonlarda, yarın sabah gazetelerde bir süre daha göreceğiniz tartışmalardan ne oluyor diye Türk vatandaşının rahatsız olmaması mümkün değil.

Bu tartışmalar niye oluyor? Bu tartışmalar genelde çok alışılmadık şeylerdir. Türkiye uzun zamandır demokrasiyi oturtmaya çalışıyor. Demokrasiyi oturtmaya çalışırken, biraz evvel de söylediğim gibi, birtakım arızalar, birtakım müdahalelerden geçti. Bu müdahalelerin teker teker tartışılması geçmişte yapıldı, çok da yapıldı. Biz de bunların hemen hemen tümüne muhatap olduk. Bütün bu muhatap olduğumuz hadiselerde iki şeyi birbirinden ayırdık: Kurum olarak askerle, askerin içerisinde yöneticiler. Yöneticiler kumandandır, rütbelidir genelde.

Biz kurum olarak askere bir ülkenin her zaman ihtiyacı olduğu kanaatindeyiz ve bir ülke asker kurumunu mutlaka güçlü tutmak mecburiyetindedir, prestijli tutmak mecburiyetindedir, itibarlı tutmak mecburiyetindedir. Aslında bu eline verdiği silahtan önemlidir benim kanaatimce, çünkü eğer güçlü, prestijli, yüksek moralli tutamıyorsanız o gücü, onun silahı hangi istikamette kullanacağından emin olamazsınız.

Onun içindir ki, biz gerek 1960 sonrasında, gerek 1971 sonrasında, gerek 1980 sonrasında pek çok ıstıraplara, pek çok sıkıntılara, pek çok üzüntülere katlanmış olmamıza rağmen, halkla asker kurumunu karşı karşıya getirmedi. Bilhassa 60 çok müsaitti, getirmedi şeye, yutkunduk.

Vatan sathına çıktık, vatan sathında vatan için el ele diye konuştuk. Taraftarlarımıza hakaretler yapılmıştı kuyruktu, vesaireydi, şuydu, buydu diye, yani akla hayale sığmaz birtakım densizlikler vardı ortalıkta, orta yerde idam vardı, orta yerde hapisane vardı, orta yerde çok itibar kırıcı şeyler vardı, bunları halk sineye çekti. Kin ve intikamı tahrik edecek çok güzel ortam vardı, biz buna karşı durduk. Dedik ki, bu kin ve intikamı tahrik edip de ülke kırılır, dökülürse bunu kim ödeyecek, bunun maliyeti gene aynı halka gelecek.

Biz ülkenin selameti ve geleceği için, yarınlar için, evet, bu böyle olmuştur, ama barışacağız, iç barış olacak. Herkes acısını içine gömecek, iç barış olacak. Bu iç barış zor bir iştir.

Birbirine girmiş ülkeler var, Allah sakınsın, o ülkelerde görüyoruz, fevkalade güç. Ben bu durumu Bosna Hersek'te görüyorum ve daha birtakım yerlerde görüyorum, Kosova'da görüyorum. Biz o zaman bunu gördük, dedik ki, asker başka iştir, bu işleri yapanlar başka iştir. Bu işleri yapanlara bu haksızdır, yanlıştır, zulümdür, her şeyi söyledik ve onun siyasi mücadelesini de, her türlü mücadelesini de yaptık. Çok ağır şartlar da vardı, ama müesseseye toz kondurmadık.

Benim şahsen hem 1960'da çok fazla üzülmüş bir insan olarak, hem 1971'de yüzde 5 enflasyonla yüzde 7 kalkınma hızını 6 sene sağlamışız, hadi bir daha sağlayın, bunun adına memleketi uçurumun kenarına getirdin denilir mi? Parlamento ve hükümet süregelen tutum ve davranışlarıyla memleketi uçurumun kenarına getirdi, yahu uçurum mu bu? Böyle uçuruma can kurban, yüzde 5 enflasyonu Türkiye görmedi ondan sonra. Bizim elimizden aldılar Türkiye'yi, üç-dört sene sonra gene bize vermek durumunda kaldılar. Sonra gene geldiler, gene aldılar, bizim ülkeye verebileceğimiz en iyi yıllarımızı, ben ona yanarım, kendime değil, elimizden aldılar, yani halkın elinden aldılar. Bugün eğer bir Keban Barajı varsa, şu çocuk oradan geliyorsa onun, köprü'nün üzerinden geçiyorsanız onun, birçok üniversitede okuyorsanız onun, birçok hastanede yatıyorsanız o devrin, bir sanayi hamlesi başlatılmışsa o devrin, bu ülkenin birçok mühendisi Türkiye'nin her köşesinde iş bulabilmişse o devrin açtığı hizmetlerdir bunlar.

Tabii biz dedik, gene aman kurumlarla halkı karşı karşıya getirmeyelim, en önemli kurum askerdir, asker milletin askeridir. Bu milli ordudur, ona söz söylemeyelim, söyletmeyelim.

Şöyle bir şey var: Demokrasi mi diyorsunuz, evet, demokrasi diyoruz. Demokrasi askerin sivil idarenin emrinde olduğu idaredir. Bu da şuradan gelir: Sanıyorum Büyük Frederick, Prusya Kralı, *"Prusya is the state of army."* Ordunun devletidir. *"Army is not the army of the state."* Yani ordu devletin ordusu, devlet ordunun devletidir demiş. Avrupa bundan çok alıngandır, yani Prusya askerleri falan derler ya. Türkiye'de de sanki Prusya askerliği gibi askerlik var, yani her şeyi askerler yapıyor, askerler söylüyor, askerler ediyor, Türkiye askerlerin vesayeti altında. Askerler müdahale ettikleri zaman, devleti yüklenirler, alırlar götürürler. Müdahale sonrasında bu devleti alıp götürmenin etkileri bir süre sürer, tam etkileri geçmişken bir daha müdahale ederler.

Bu iyi bir şey mi? Değil, ama aslında bunun böyle olmaması lazım. Peki, bu neye bağlı? Diyor ki Finer, bunlar dünyada olmuş şeyler, elinde silah olan adamın neye müdahale ettiğine değil, neye müdahale etmediğine bakmak lazım. Silah olan adam doğru durmaz şeyde ve çok güzel bir olay, Hz. Ali'nin Mısır Valisi El Haris'e mektubudur.

Vali tayin etmiş El Haris'i Mısır'a ve ona mektup yazıyor, diyor ki, hâkimlerle nasıl muamele edeceksin, memurlarla nasıl muamele edeceksin, askerlerle nasıl muamele edeceksin. *“Askerlere çok sert muamele etme, prestijleri kırılır savaşamazlar, çok yumuşak muamele etme, itaatsiz hale gelirler, gene savaşamazlar.”* diyor, yani asker yönetmek bir sanattır. Zaten yönetmek bir sanattır, bir sivil iktidar için asker yönetmek bir sanattır. Bileceksin ki o senin askerin, bileceksin ki o senin ordun, eğer ona bir şey yaptırmak istiyorsan iterek, kakarak değil, konuşarak, görüşerek, ikna ederek yaptıracaksın, ama onu bir kenara bırakıp, *“Görüyor musunuz biz nasıl adamın burnunu sürteriz?”* gibi bir manzara verdiğiniz zaman, kimin burnu sürtülür?

Asker senin askerin, onun ikinci bir hükümeti yok, senin de ikinci bir askerin yok. Zaten askerle münasebetlerini koparmış bir siyasi iktidarın işleri kolay olmaz. Üniversitelerle irtibatını koparmışın da olmaz, yargıyla koparmışın da olmaz.

Bizim 60 senelik çok partideki en büyük müşkülümüz, devletin yönetiminde kurumlarla seçilmiş, halkın iradesiyle gelen heyetlerin arasındaki ahengi tayindeki sıkıntımız oldu. Jakobenlik olay bitmiştir, yani halk mademki beni seçmiştir, ben her şeyim. Ben de öyle düşünüyordum açıkçası. Beni seçti ya, daha ne, ama önünüzde bir Anayasa var. Anayasa diyor ki, *“Millet iradesi üstün iradedir, millet bu iradesini kurumlar vasıtasıyla kullanır.”* Seçtiği insanlar ve kurumlar vasıtasıyla kullanır diyor, kurumlarına da Anayasada yetki vermiş, bu Anayasayı da referandumdan geçirmiş, yani Türkiye'nin düzenine nasıl yazıldıysa öyle bakmak lazım.

“Biz kimseyi tanımıyoruz, yani asker teşkilatıyla, polis teşkilatıyla, başka teşkilatlarla münasebetlerimiz, hiçbir şey tanımıyoruz, biz ne dersek onu yapsınlar.” Biz ne dersek onu yapsınlar yok bugün orta yerde. Ne doğruysa onu yapacak, yani kanunlara ne uygunsa, hakka, hukuka, adalete ne uygunsa onu yapacak, ama sen dersin ki, hakka, hukuka, adalete uymayan şeyi yap, altında şey var, *“Hukuka uygun olmayan emirler dinlenmez.”* diyor, yarın onunla karşı karşıya kalırsın.

Velhasıl şudur mesele: Bir ev de öyle değil mi? Bir evde insanlar birbiriyle itişerek, kakışarak mı harmoni tesis ediliyor? Birbirini anlayarak, birbirini hoş görerek, devlette de öyle. Üniversiteyi de anlayacaksınız, o bilim adamı, onun başka özellikleri var. Askeri de anlayacaksınız, hâkimi de anlayacaksınız. Bunların tümünden millet menfaatini çıkaracaksınız.

Ben size söyleyeyim, kozmik odasını arıyorsunuz askerinin, ne arıyorsunuz? Söylemiyorsunuz ne aradığınızı. Müthiş bir şey arıyorsunuz. Peki, bu müthiş bir şey neyse, o odayı aramaya gitmeden önce veya gitmek yerine Genelkurmay Başkanınıza, *“Şu odanızda şunu arıyoruz, hâkim arıyor, mahkeme arıyor yahut ben arıyorum Başbakan olarak. Bunu getirin, bulun.”* deseniz. *“Desem belki getirmez.”* Ona güvenmiyorsun o zaman, 800 bin kişiyi teslim ettiğin adama güvenmiyorsun o zaman. O zaman değiştir onu, ne duruyorsun?

Eğer güveniyorsan, ona söyleyeceksin o getirecek. Hâkim Kadri Beye güvendiğin gibi, evvela ona güveneceksin. Budur asker idaresi dediğim olay.

Sonra ben size bir şey söyleyeyim, gayet açıklıkla söylüyorum: Eğer içinde veya dışında, benim içimde hiçbir şey yok, garezi olması lazım gelse birisinin, benim olmam lazım. Ben 11 Mart akşamı Güniz Sokak'ta Başbakanım, 12 Mart sabahı değilim, nereye gitti bu, ne oldu, yok kimse orta yerde.

Bakın neden: Bu ülkenin askeri, generali, çok iyi yetişmiş askerdir, ülkenin gururudur, pırıl pırıl askerdir ve bence o insanı iyi değerlendirmek lazım. İyi anlamak lazım, iyi değerlendirmek lazım ve milletimize de şunu söylüyorum: Sakın ola, yani bütün bu olup bitenlerden sonra askeriniz hakkında en ufak bir güvensizliğe düşmeyin. Eğer yanlış işler yapmış olanlar varsa onları asker kendisi ayıklar. Bırakın ayıklasın, onu da bırakmıyorsunuz.

Böylece şunu yapmak istiyorsanız Avrupa'ya, *“Ey Avrupalılar görüyor musunuz, biz böyle milleti vasisi haline gelmiş, ikide bir müdahale eden, kendisine sorulmadan hiçbir şey yapılamayan Türk Silahlı Kuvvetlerine hazır ol dedik durdu, rahat dedik rahat etti, otur dedik oturdu, kalk dedik kalktı hale getirdik. Gördünüz mü, nasıl bir sivil otorite tescil ettik?”* dedirtmek için bunları yapıyorsanız bunlar yanlış.

Biz demiyoruz ki, asker sivil otoritenin emrinde olmasın. Asker sivil otoritenin emrindedir, yalnız şu kanunlara göre. Anayasanın 117. maddesi, 118. maddesi ne diyorsa ve Milli Savunma Kanunu ne diyorsa, Genelkurmay Kanunu ne diyorsa o.

Oralarda eğer bir şey varsa, ona göre yapacaksın muameleyi. Bakın, İç Hizmet Tazminatının 35. maddesi der ki: “Cumhuriyeti korumak ve kollamak Silahlı Kuvvetlere aittir.” Her defasında yapılan müdahalelerde, korumak kollamak bizim işimiz ya, Türkiye uçurum kenarına geldi, öyleyse kurtaralım.

Bu 1912’den beri devam ediyor, “Halaskar Zabitan” dedi arkadaşımız, oradan geliyor. “hufrei inkiraz” uçurum, aynen “Halaskar Zabitan” beyannamesindeki tabir bu ve “pençe-i izmihlal” yani çökme noktasına geldi, çöküyor. Olabilir, bir ülke uçurum noktasına gelebilir, çökme noktasına da gelebilir. Yalnız, bunu tespit sivil idarenin olmalı, kurtarma işi gene onların olur, başkası yapamaz ki onu. Kanunlar bu şekilde düzenlenmiştir diyoruz biz, resen kendiniz hareket etmeyin. Size zaten sıkıyönetim ilan ederek, olağanüstü hal ilan ederek, bir yerde itaatsizlik olduğu zaman onu ortadan kaldırmayı gene devletin silahlı gücü olarak siz yapacaksınız, başka silahlı gücü yok ki, ama orada geliyor birtakım Türkiye’deki uygulamalardan sonra.

Asker genellikle bu sıkıyönetim hizmetlerini yaparken, daha sonra, Mustafa Muğlalıya sorulduğu gibi bir hesabın kendisine sorulabileceği endişesinden muzdariptir. Bugün demiyorum ben, geçmiş yılları diyorum. O zaman bir görev yaparken, tepeden tırnağa kendisi yapmak ister, sivil idareyi dışarı çıkarmak ister. Sonradan kendisine herhangi bir hesap sorulmasın, yani hesap nereden sorulacak, görev yaptığından dolayı sorulacak.

Böyle Türkiye yakın tarihinin çetrefil noktaları var. bunlar siyah-beyaz sentezi değil, bunları iyi anlamak lazım. askersiz bir ülke olmaz, askerinizi iyi anlayın ve askerinizi onurlu tutun, askerinizin prestijini sarsmayın. Ülkenin kanunlarını uygulamayın demiyor adam zaten size. Kim diyebilir ülkenin kanunlarını uygulamayın diye, ülkenin kanunlarını da uygulayın. Kim kanundışı iş yapmışsa, ama cezayı yargısız infaz şeklinde vermeyin.

Cezayı evvela kamuoyunda verilip, sonra mahkemeye lüzum kalmasın, bu çok yanlış bir şey. Bu korku ortamı da budur.

Evet, size anlatmak istediğim şey, asker-sivil idare meselesi, bu eski idarede, yani Osmanlı idaresinde padişah, o yok şimdi. Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanının yetkileri, Cumhurbaşkanı seferde, ordunun manevi şahsiyetinin temsilcisidir, yani başkumandan mıdır, değil midir, kim başkumandandır, onlar çok

sarih değildir şeyde, ama Genelkurmay Başkanı başkumandandır, sefere geçildiği zaman da gene başkumandandır Genelkurmay Başkanı.

Başkumandanlık meclisinin manevi şahsına... Manevi şahsiyet başkumandanlık yapabilir mi? Bu tabirler vardır bizim geçmişimizden kalma.

Açıkçası ben size şunu söyleyeyim arkadaşlar: Türkiye Cumhuriyeti kolay kurulmamış, Türkiye Cumhuriyetini kuranların birinci kaygısı, bu Cumhuriyetin ayakta durabilmesidir. Ayakta durabilmesi hakkında en ufak şüpheye düştükleri zaman, fevkalade sert tedbirler almışlardır, fevkalade sert tedbirler de koymuşlardır. Bugün onlar lazım mıdır, ayrı mesele, o değil bugün, dünden gelen bu. Bunları iyi bağdaştırmak lazım bugünle, dünle bugünü iyi bağdaştırmak lazım, Türkiye'yi yönetenlerin bunu yapması lazım, Allah kolaylık versin.

Bir soru daha alacağım. Buyurun.

ÖZER BİRSEL- Efendim, en yakın köklerde arayalım dediniz, köklere bakalım: 30 sene evvel, siz o zaman Başbakanınız, Fahri Korutürk Cumhurbaşkanlığı sona erdi, Cumhurbaşkanı 6,5 ay seçemediniz, 262 tur. Rakam diyorsanız bende de rakam var, 262 tur seçilmedi. O zaman size bir basın mensubu dedi ki, *“Neden seçemiyorsunuz?” “Cumhurbaşkanını parlamento seçer, Adalet Partisi seçmez.”* dediniz.

Öte yandan 1960 Anayasasına göre, Cumhurbaşkanı yetkileri, şimdiki Cumhurbaşkanı yetkisinin çok azı ve şimdiki Anayasada Kenan Evren geldi, 1 ay içinde Cumhurbaşkanı seçilmezse, Meclis otomatikman fesholunur dedi. Kötü mü oldu bu, yani o zaman semtler bölünmüş, sokaklar bölünmüştü. Siz de o zaman devrin Başbakanı olarak, yetkili olarak hiç bunda bir ... yok mu? Affedersiniz, çok özür dilerim.

SÜLEYMAN DEMİREL- Son cümleyi tam anladığım kanaatinde değilim. Anlamazlıktan geldim değil, anlamadım.

ÖZER BİRSEL- Efendim, belki de Cumhurbaşkanı seçilseydi, müdahale, darbe olmayacaktı. Belki de budur, bu siyasi tablolar bugün karşımıza çıkmayacaktı belki de.

SÜLEYMAN DEMİREL- Tabii tarihi revize etmek mümkün değil. Bu çeşit sualler gayet haklı bir sual. Bu çeşit sualler insanların zihnine geliyor. Yalnız, bu fena

fikir değil, bunu yarın yapalım diyecek durumda değilim. Atı alan Üsküdar'ı geçmiş, sonra tabii şu da var: Kardeşim adam kafasına koymuş, ne yapsam buna fark etmezdi, o gene yapacağını yapacaktı deyip geçebilirim ben, ama onu demeyeceğim. Yapamadık, seçemedik. Olmadı, çünkü seçme meselesi bir taraflı olmuyor, iki taraflı oluyor. Biz bir aday gösterdik, bizim dışımızdakiler onu kabul etmedi, onlar aday gösterdi, onu biz kabul etmedik.

Bu siyasette biraz halat çekmeye başladığınız zaman, çok keyifli oluyor. Bilmiyorum, bizden sonraki sınıflarda da, mühendis mektebinde halat çekerler miydi, biz pek severdik onu, akşamüzeri olunca halatçılarımız geçer, biz hadi filan diye onları şey yapardık. Zaten arkanızdan da sizi hadi diye teşvik edenler vardır. Filancadan Cumhurbaşkanı mı olur, falancadan bilmem ne mi olur, zaten bizim kültürümüz de **kompromiye** o kadar müsait değildir netice itibarıyla, ama birçok şeyler öğrendik. Mesela bugün yapsak biz onu, yani eğer Sayın rahmetli Ecevit de sağ olsaydı, o da benim dediğim yere gelmiştir nasıl olsa, pekâlâ bir günde yağ gibi yapardık, ama bu geçmiş.

Evet, beni dinlediğiniz için hepinize çok teşekkür ediyorum.

KAMURAN GÜRAKAN- Sayın Cumhurbaşkanım, teşekkürlerinizden dolayı teşekkür ederim. Size iyi günler, sağlıklı mutlu günler diliyorum. Küçük bir çiçeğimizi kabul buyurmanızı rica edeceğim.